

УДК [37:316.772.4]:124.2

Георгій Філіпчук,
м. Київ

СЕНСИ ОСВІТНІХ КОМУНІКАЦІЙ

У статті висвітлено важливі питання націодержавотворчих процесів в умовах зростаючої зовнішньої інформаційної агресії, нових викликів і суспільних загроз; обґрунтовано соціально-педагогічні підходи щодо оптимізації сутності інформаційно-комунікаційної освітньої політики. Доведено, що держава і громадянське суспільство має приділяти значно більше уваги формуванню здоров'язбережнього середовища, його якісних соціальних, морально-етичних, духовних, екологічних характеристик, що формує психологію народу й особистості на основі позитивної «Я-концепції» буття.

Ключові слова: освіта, педагог, безпека, людиноцентризм, культура, інформаційна політика, соціокультурне середовище.

Постановка проблеми. Цінності освіти, освіченості, вихованості української нації виокремлюється в гуманістичний пріоритет і стратегічне завдання держави. Такі підходи є закономірністю глобальних і національних процесів, адже ООН серед 17 головних показників розвитку світу визначила освіту як наріжний чинник прогресу, безпеки, виживання людства. Ряд країн, зокрема США, визнали її важливим складником системи національної безпеки у XXI столітті. Людський капітал, який вважається найбільш значущою цінністю в структурі

національного багатства розвинених демократій, складаючи до 60-80%, стає основною метою і місією освітньої політики. Результати досліджень вітчизняних науковців засвідчують, що національний ресурс України оцінюється в межах 380 трлн дол., проте частка людського потенціалу в ньому є незначною – 12-15%, оскільки решта (до 88%) – природні ресурси. Дуже добре, що в статті 5 Закону стверджується: «Освіта є державним пріоритетом, що забезпечує інноваційний, соціально-економічний і культурний розвиток суспільства. Фінансування освіти є інвестицією в людський потенціал, сталий розвиток суспільства і держави» [1].

Отже, Стратегія сталого розвитку країни, національної безпеки має опиратися на людиноцентричну політику з визнанням людини як найвищої суспільної цінності, на активне формування, збереження та оптимальне використання якісного людського капіталу, етичну синергію людини і природи задля розквіту нації і зміцнення державності. Ця парадигма мусить стати квінтесенцією Закону України «Про освіту» на рівні його практичної реалізації. Ефективним засобом досягнення цього суспільнозначущого завдання є налагодження безперервного громадсько-державного діалогу. «Передні» ряди держави (влада) і громадянське суспільство зобов'язані спільними зусиллями (*viribus unitis*) віднаходити можливості для вирішуваності проблем освіти, зважаючи на сказане у критичні часи своєї історії європейськими державниками, що війни й битви виграються не генералами, а педагогами.

Міць Нації і Держави завжди залежатиме від освіченості, патріотичності її громадян, а тому немислимо досягнути також і успіху на шляху до європейськості без добротної національної школи, культури, науки. Щоб народ був конкурентоспроможним, цікавим і корисним для «себе» і [1] для «інших», він має стати висококультурним, оскільки діалог із світом, народами, державами здійснюється передусім через націєкультурність. Методологія освіти – духовна і матеріальна культура українського народу та людства. Усе залежатиме від того, у якому соціокультурному і суспільно-політичному середовищах виховуватиметься Нація, наскільки безпечним, культуро-,

природовідповідним, духовним, морально-естетичним буде інформаційно-комунікаційний простір для етичної життєдіяльності.

Адже освіта в часи непогамовної конкуренції, несправедливості й жорстокості, нетерпимості й пожадливості найбільше потребує якісного соціокультурного середовища, прикладів для наслідування і «Особистості» Вчителя. Колись Дж. Локк у «Думках про виховання» ці питання виокремлював як найважливіші, зазначаючи, що для людини, яка народжується на «чистій дошці», головним виховним засобом є приклад і середовище. Справді, тільки особистий приклад педагога, благородність вчинків, діянь і помислів видатних людей, національних героїв і будителів спроможні позитивно впливати на характер, поведінку, громадянський чин особистості, оскільки «9/10 людей робляться такими, якими вони є, завдяки вихованню» [3, с. 412]. Адже «найбільший вплив на молодь має суспільство і поведінка тих людей, які за нею доглядають» [3, с. 458].

Педагог є визначальним чинником у формуванні ефективного навчально-виховного, творчого, експериментально-дослідницького процесів. Він повинен вибудовувати їх відповідно до того змісту і стандартів, що вироблені державою, а також тих умов, які створені завдяки освітній політиці, здійснюваній центральними і місцевими органами влади. Проте не менш значущими є також його громадянські характеристики, культурні компетенції, етичні якості Навчителя, якому для відтворення і зрощення свого потенціалу необхідно створити значно кращі соціальні, економічні, культурні умови, ніж вони є сьогодні. «Здоров'я» педагога і соціосередовища в широкому сенсі цього слова залишається ключовою, базовою ціннісною передумовою для сучасної освіти, безпеки і розвитку людини. Якісною освіта ставатиме лише тоді, коли основні потреби людини і суспільства задовольнятимуться не тільки в дитсадку, школі, університеті, але й у сім'ї, соціальному (безпечному!) середовищі [3, с. 412].

Відомий психолог Е. Еріксон (1902–1994) у теорії розвитку особистості розглядав створення можливостей і сприятливого

середовища для становлення людини, її самореалізації як головні чинники в освітньому процесі. І хоча його концепція не передбачала постановку прямих педагогічних, навчаючих чи розвиваючих завдань, проте значущість системи полягає в тому, що серед восьми стадій розвитку особистості особливе місце в психоаналізі займає модель «Я і соціум». Найоптимальнішим станом для успішного переходу від одного етапу до іншого, незважаючи на присутність у цих процесах постійних конфліктів, Е. Еріксон вважав відносини співробітництва особистості та суспільства (соціуму), які б забезпечували гармонію взаємин і прогрес розвитку. Соціосередовище може впливати на людину і позитивно та продуктивно, і негативно та контрпродуктивно. Найгірше, коли воно є руйнівним щодо «его-ідентичності», розриваючи цілісність розвиваючої особистості, коли людина дезорієнтується в особистісних і соціальних призначеннях і мотиваціях. Очевидно, коли соціальне середовище заряджає людину здоровою психічною, духовною, інтелектуальною енергією, то вона менше піддається впливу на кожному з етапів свого розвитку, переживаючи «особистісну кризу», оскільки стає більш вмотивованою і усвідомлює свій життєвий шлях і перспективу.

Суспільна практика засвідчує, що на психоемоційний стан особистості, колективу впливають найрізноманітніші подразники в соціальному, економічному, політичному, культурному житті. І чим більше позитивних сигналів надходить із цих сфер, тим сприятливіший ґрунт для творення здорової атмосфери в соціокультурному просторі, а отже, у сім'ї, навчально-виховних закладах. І навпаки, негативи, кризові явища породжують індивідуально-суспільну депресію або агресію, протестні, часто надмірно радикальні настрої.

Нинішня ситуація в Україні значно більше асоціюється з такою психологічною налаштованістю, що слід виходити саме з виховної концепції Дж. Локка, що Людина формується якраз завдяки вихованню в конкретному середовищі. І «приклад» для наслідування тих, хто виховує, а також якість соціосередовища є визначальними чинниками для розвитку нації і особистості. Усі

освітні, виховні, творчі інституції не можуть обійти, зігнорувати зазначені чинники впливу.

Перед сучасною освітою постало ще одне надзвичайно відповідальне завдання – захист гуманітарного потенціалу як важливої ознаки якості системи національної безпеки. Слід визнати, що саме гуманітарна сфера зазнає найактивнішої експансії в інформаційній війні, передусім із боку РФ, саме вона є найбільш чутливою сферою безпеки. Характер інформаційних воєн є максимально «олюдненим», адже головним об'єктом і метою інформаційних агресій, що руйнують підвалини національної безпеки, є громадяни, особливо молодь. Уже в часи Незалежності можна було спостерігати як противник заради досягнення поставлених цілей намагався впливати на зміст української освіти, виховну роботу з молоддю, формуючи передусім фальшовані історичні, літературні ідеологеми і концепції, чужий для українців мовно-культурний, естетичний, духовний простір, нав'язуючи чужинецькі ідеали. При цьому використовувалися як освітньо-культурний, так і інформаційний, зокрема й вітчизняний (здебільшого окупований олігархатом), інформаційний простір.

Широкий ареал освітніх закладів, починаючи з материнської, основної, професійної школи і до університетів, надзвичайно чутливо й об'єктивно реагують на суспільні процеси, проблемні та кризові явища, проте далеко не завжди готові успішно протистояти масованим інформаційним експансіям. Економіка і соціальний статус педагога, інформаційний простір і законотворчість, політична воля і освітня мотиваційність суспільства – все це не опосередковано, а прямо торкається якості навчання і виховання громадянськості. Надзвичайно сильна взаємопов'язаність з освітою зазначених чинників зобов'язує державу і громадянське суспільство приділяти значно більше уваги формуванню здоров'язбережного середовища, його якісних соціальних, морально-етичних, духовних, екологічних характеристик. Бо тільки за умов гуманізації, соціалізації та оздоровлення ніші, у якій живе, виховується, навчається впродовж життя, працює і творить

Людина, можна сподіватися, що психологія народу й особистості формуватиме позитивну «Я-концепцію» буття.

Що гарантує виживання, життя, прогрес нації? Передусім це передача і засвоєння новими поколіннями культури своїх попередників, культурно-історичних традицій батьків, дідів і прадідів, опанування великих ідей державності її видатних співвітчизників. Позитивно, що в Законі України «Про освіту» «виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей Українського народу, його історико-культурного надбання і традицій є засадами державної політики у сфері освіти та принципами освітньої діяльності» [1]. Ця цінність стає головною парадигмою у змісті інформаційно-комунікаційної освітньої діяльності.

Слід також визнати, що й сам процес передавання культурних цінностей від одного покоління до іншого є не лише технологією, але й своєрідною культурою, що прийнято називати вихованням, педагогікою, психопедагогікою, етнопедогогікою. Цей складник національної культури в кожній країні посідає особливе місце, адже від цього якісного змісту і форм залежить успіх становлення й розвиток народу, держави. Такий процес наділений двома аксіоматичними характеристиками: він ніколи, за жодних обставин не може бути перерваним (дискретним); він не може існувати поза національним ґрунтом, поза культурою конкретного народу. Тому народу необхідне безперервне «годування» культурою, культурою національною, у її цілості, взаємодії із загальнолюською.

Етнокультурний компонент у вихованні є нерозчинним елементом генетичної, психологічної, світоглядної ментальності народу. Значні духовні, інтелектуальні, моральні втрати нестиме кожна нація, що претендує на роль повноцінного суб'єкта світової історії, якщо вона свідомо, ідеологічно й політично, стаючи на шлях «всесвітності» і «загальнолюськості», зігнорувала певною мірою ціннісні виміри власного етнокультурного [1]. Найвідповідальнішим завданням для всіх народів у всі часи була змістова й технологічна комунікація для впровадження в суспільну, індивідуальну свідомість тих виховних ідей, які є основними принципами, сутністю світогляду

й переконань. «Ідеї мають ту властивість, – писав свого часу Г. Лебон, – що, управляючи народами, вони зазнають тривалої еволюції. Формуючись достатньо повільно, вони разом із тим дуже повільно зникають. Ставши для просвітлених очевидною помилкою, вони ще дуже тривалий час продовжують для мас залишатися незаперечною істиною, здійснюючи свій вплив на народ. Якщо важко утвердити нову ідею, то ще складніше знищити стару. Людство постійно й відчайдушно чіпляється за мертві ідеї і мертвих богів» [2].

Сучасна практика засвідчує, що навіть якщо політично і юридично реакційні, відсталі ідеї піддані суспільному остракізму, вони ще тривалий час здатні продовжувати свої руйнівні дії. На жаль, сказане характеризує нинішній стан суспільної свідомості в Україні, де усталеність багатьох ретроїдей гальмують консолідаційні, громадянські, державотворчі процеси, негативно впливають на формування національно-патріотичної свідомості громадян. Як приклад, за даними соціологічних досліджень 23%, українці продовжують вважати Сталіна великим і мудрим правителем. Не можна не погодитись із висновками й оцінками, які давалися цій проблемі у «Стратегії національно-патріотичного виховання...» (2015 р.), акцентуючи на «наявності істотних відмінностей у системах цінностей, світоглядних орієнтирах груп суспільства, населення певних територій держави, окремих громадян»; «наявність імперсько-тоталітарних рудиментів у суспільній свідомості, зумовлених нищенням української духовно-культурної спадщини та історичної пам'яті в уявленнях про історичне минуле, тоталітарну добу, голодомори, політичні репресії» [4]. Нинішній стан війни, безпека, перспектива нації вимагають якісних змін у методології оцінок, змісті і підходах до виховного процесу, абсолютно нової україноцентричної інформаційної політики.

Історичний досвід людства підтверджує логіку дидактичного закону, коли природним і культуровідповідним підходом у системі виховання нації є впровадження моделі пізнання світу в координатах «свій – чужий». Так вибудовувалися виховні, навчальні системи, які забезпечували пізнання, сприйняття своїх, рідних, національних вартостей, ідучи до

загальнолюдських, універсальних. Становлення особистісної, суспільної культури на ґрунті опанування тільки «всесвітньої» парадигми цінностей, а тим паче, опираючись на чужі запозичені, а тим більше насажені силою виховні системи, як це віками відбувалося з українцями, є ущербною й антигуманною методологією і освітньою політикою.

Аналізуючи проблему загальнолюдської освіти, К. Ушинський зазначав, що виховні ідеї кожного народу, які просякнуті національністю і принципом народності, неможливо сповна переносити на чужий ґрунт, бо так переносячи ці ідеї, ми переносимо лише їхню мертву форму, безжиттєвий труп, а не їхній живий, поживляючий зміст [6, с. 231]. Справді, істина, що кожний народ мусить творити власну національну систему виховання, – неперехідна цінність. І те, що для одних благо, для інших – безкорисне. Французький учений Г. Лебон у роботі «Психологія народів і мас» писав: «Сучасна психологія разом із суворими уроками досвіду засвідчила, що виховання й установи, придатні для одних відомих осіб і народів, можуть бути дуже шкідливими для інших... Кожний народ володіє таким же стійким душевним станом, як і своїми анатомічними особливостями, і від нього й творяться, народжуються його почуття, його думки, його установи, його вірування і його мистецтво» [1].

Великий філософ і психолог, педагог і гуманіст добре усвідомлював, що на історичний розвиток народів впливають найрізноманітніші чинники, що історія перенасичена подіями, випадковостями, непередбачуваностями, які стихійно впливають на природні та суспільні процеси. І це, на його думку, є побічними обставинами, але існують вічні, незмінні закони, які посутньо вибудовують характер цивілізаційного розвитку нації. Вони виникають із душі народу. Допоки вона існує, народ буде наділений самодостатнім національним потенціалом для боротьби, виживання, розвитку і прогресу. Тому найголовнішим і найважчим завданням будь-якого народу, окрім того, що свідомо вибирає рабство, є збереження власної душі, як найвищої почуттєвої інстанції, у якій закладено ідею, віру, національну пам'ять, власну історію і традицію, мову й світоглядні цінності,

інтелект і духовну культуру. Перед освітою постали нині нові виклики й загрози. Інтегруючись у європейський, світовий освітній простір, Україна водночас піддається агресивній інформаційній експансії. У Стратегії національної безпеки зазначено: «...актуальними загрозами національній безпеці України є інформаційно-психологічна війна, приниження української мови і культури, фальшування української історії, формування російськими засобами масової комунікації альтернативної до дійсності викривленої інформаційної картини світу» [2]. Адже в РФ, де не функціонує для мільйонів українців жодного класу, школи з українською мовою навчання, проводиться масова антиукраїнська пропаганда щодо «дискримінації» в нашій країні інших національностей у сфері освіти. Хоча в Україні, насправді, створено найдемократичнішу освітньо-мовну модель у Європі. Зважаючи на подібні виклики, вікову усталену тяглисть Росії до українофобії, реальну агресію і війну проти України, для національної освіти надважливим завданням є творення якісної за змістом інформаційно-комунікаційної україно-людиноцентричної парадигми на основі ціннісних вимірів націо-державотворчого життя.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-viii>.
2. Лебон Г. Психология народов и масс. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lib.ru/POLITOLOG/LEBON/psihologia.txt>.
3. Локк Дж. Мысли о воспитании // Соч. : в 3-х т. – Т. 3. – Москва : Мысль, 1988. – С. 407–614.
4. Стратегія національної безпеки України. Указ Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/287/2015/paran9#n9>.
5. Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки. Указ Президента України від 13 жовтня 2015 р. №580/215. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lib.ru/politolog/lebon/psihologia.txt>.
6. Ушинский К. Д. Педагогические сочинения Н. И. Пирогова / К. Д. Ушинский // Избр. пед. соч. – Москва : Учпедгиз, 1945. – С. 218–244.

Georgii Filipchuk

MEANINGS OF EDUCATIONAL COMMUNICATION

The article highlights important issues of national state-building processes in the context of growing external information aggression, new challenges and social

threats; socio-pedagogical approaches to optimization of the essence of information and communication educational policy have been grounded. It has been proved that state and civil society should pay much more attention to the formation of healthcare-saving environment, its high-quality social, moral and ethical, spiritual, ecological characteristics; it forms psychology of people and individuals on the basis of positive "I-concept". It has been determined that the values of education, intelligence, gentleness of Ukrainian nation are distinguished in the humanistic priority and strategic task of the state. Those approaches are regularity of global and national processes, as the UN among the 17 main indicators of the world's development has identified education as the cornerstone of progress, security, and survival of humanity. The author has come to the conclusion that the Strategy of sustainable development of the country and national security should be based on human-centered policy with the recognition of a personality as the highest social value, the active formation, preservation and optimal usage of high quality human capital, the ethical synergy of a personality and nature for the prosperity of nation and the strengthening of statehood. This paradigm should become the quintessence of the Law of Ukraine "About Education" at the level of its practical implementation. An effective means of achieving this socially important task is the bases of a continuous community-state dialogue. It has been stated that the methodology of education is spiritual and material culture of Ukrainian people and humanity. It will depend on the fact, what socio-cultural and socio-political environments the nation will be brought up in, how safe, cultural, natural, spiritual, moral and aesthetic will be the information and communication dimension for ethical living. Economics and social status of teachers, information space and lawmaking, political will and educational motivation of society not indirectly, but directly affect the quality of training and education for citizenship. Extremely strong interconnectedness of the mentioned factors with the education obliges the state and civil society to pay much more attention to the formation of healthcare-saving environment, high-quality social, moral and ethical, spiritual, ecological characteristics.

Keywords: *education, a teacher, safety, human centered approach, culture, information policy, socio-cultural environment.*

References

1. Zakon Ukrainy «Pro osvitu». Available at : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-viii>.
2. Lebon, G. Psikhologiya narodov i mass. Available at : <http://www.lib.ru/POLITOLOG/LEBON/psihologia.txt>.
3. Lokk, Dzh. (1988). Mysli o vospitanii [Thoughts on education]. Sochineniya, 3. Moscow: Mysl, 407–614.
4. Stratehiia natsionalnoi bezpeky Ukrainy. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 26.05.2015 № 287/2015. Available at : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/287/2015/paran9#n9>.
5. Stratehiia natsionalno-patriotychnoho vykhovannia ditei ta molodi na 2016-2020 roky. Ukaz Prezydenta Ukrainy 13.10.2015, №580/215. Available at : <http://www.lib.ru/politolog/lebon/psihologia.txt>
6. Ushinskiy, K. D. (1945). Pedagogicheskkiye sochineniya N. I. Pirogova. Ushinskiy, K. D. Izbrannyye pedagogicheskkiye sochineniya. Moscow: Uchpedgiz, 218–244.

Одержано 01.09.2017 р.